

ks. dr hab. Mieczysław Polak, prof. UAM
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Teologiczny

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgra lic. teol. Mariana Salamona, *Powołania kapłańskie i zakonne na terenie obecnej diecezji ełckiej w latach 1945-1998*, Olsztyn 2019, ss. 237, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Edwarda Wiszowatego.

Wprowadzenie

Gdyby zbrakło prezbiterów i osób życia konsekrowanego Kościół nie mógłby w pełni przeżywać „podstawowego posłuszeństwa, które zakorzenione jest w samym sercu egzystencji Kościoła oraz jego misji w dziejach: posłuszeństwa wobec polecenia Jezusa «idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody» (Mt 28,19, a także «to czynicie na moją pamiątkę» (Łk 22,10; por. 1 Kor 11,24)» (por. PDV 1). Zainteresowanie badawcze kwestią powołania do kapłaństwa i życia zakonnego stanowi zagadnienie wciąż aktualne i domagające się stałej refleksji. Watykańska Kongregacja ds. Duchowieństwa w liście okólnym *Kapłan – głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa* (19.03.1999) stwierdza; „Na żyznym gruncie katolickiej tradycji rozwinęła się nuka o prezbiterze jako *głosicielu słowa, szafarzu sakramentów i przewodniku powierzonej mu wspólnoty chrześcijańskiej*. Wyznacza ona kierunek refleksji nad tożsamością kapłana i jego posłannictwem w Kościele. Pozostając niezmienną, jest ona ciągle nowa i domaga się nieustannej refleksji opartej na wierze i nadziei w perspektywie *nowej ewangelizacji...* (tłum. polskie: Poznań – Pallottinum 1999, s. 5–6). W nurt naukowej refleksji nad pastoralną tożsamością, historycznymi uwarunkowaniami, kontekstem społeczno-kulturowym i religijno-duszpasterskim prezbitera oraz osób konsekrowanych wpisują się badania ks. mgra lic. Mariana Salamona, których wyniki zostały zaprezentowane w przedstawionej do recenzji rozprawie doktorskiej.

Charakterystyka dysertacji

Praca doktorska ks. mgra lic. Mariana Salamona składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, wykazu tabel, bibliografii oraz aneksu, który zawiera kwestionariusze ankiet. Całość liczy 381 stron. We wstępie do pracy Autor wprowadził najpierw w szerszy kontekst badań oraz uzasadnił potrzebę ich podjęcia. Następnie opisał podstawowe teksty nauczania Kościoła dotyczące kapłaństwa i powołania do kapłaństwa oraz życia zakonnego, a także zaprezentował dotychczasowy stan badań teologicznych i socjologicznych w tym zakresie. Określił metodę badawczą, sformułował hipotezy oraz sposób ich weryfikacji. Uzasadnił przestrzenne i czasowe ramy przeprowadzonych badań (obecna diecezja ełcka, zakres czasowy: 1945-1998). Sformułował główny problem badawczy, ujmując go w pytaniu: „Jakie czynniki warunkowały poziom powołań kapłańskich i zakonnych w parafiach obecnej diecezji ełckiej w latach 1945-1998?” (s. 15). Opisał także problematykę pracy oraz wskazał na jej źródła.

Zasadniczy korpus pracy tworzy pięć rozdziałów. Rozdział pierwszy stanowi prezentację uwarunkowań przestrzennych prowadzonych badań, a mianowicie terenu obecnej diecezji ełckiej. Zawiera charakterystykę środowiska geograficznego tego obszaru oraz rys historyczny diecezji wraz z najważniejszymi wydarzeniami związanymi z przemianami kulturowo-społecznymi, politycznymi i gospodarczymi, jakie miały miejsce na tych terenach zwłaszcza po drugiej wojnie światowej. W ostatniej części został opisany rozwój życia religijnego w parafiach na terenie obecnej diecezji ełckiej oraz jego wielorakie uwarunkowania. W drugim rozdziale dysertacji Autor ukazuje stan i dynamikę powołań kapłańskich i zakonnych w diecezji w omawianym okresie. Ramy czasowe 1945-1998 dzieli na kilka podokresów, aby w ten sposób uchwycić ową dynamikę (1945-1955; 1956-1965; 1966-1975; 1976-1985; 1986-1995; 1996-1998). Badanymi zagadnieniami są tutaj: liczebność powołań duchownych, ich struktura terytorialna oraz zależność stanu powołań od dynamiki demograficznej w parafiach. Badania dotyczą zarówno powołań kapłańskich, jak i zakonnych, męskich, jak również żeńskich. Trzeci rozdział analizuje wpływ czynników historycznych, społecznych i kulturowych na dynamikę powołań kapłańskich i zakonnych. Wśród czynników historycznych Autor dysertacji wskazuje zarówno wydarzenia o wymiarze powszechnym, ogólnopolskim, jak i dotyczące tylko badanego obszaru. Związane są one w przeważającej mierze z powojenną historią tych terenów. Analiza czynników społecznych dotyczy pochodzenia społecznego kapłanów oraz braci i sióstr zakonnych, pochodzenia środowiskowego oraz wieku wstąpienia do seminarium. Jako czynniki kulturowe, które – zdaniem Autora – mogły mieć wpływ na dynamikę powołań kapłańskich i zakonnych zostały uznane: rozwój systemu oświaty, miejsce zamieszkania w czasie szkoły średniej, ulubione przedmioty szkolne, preferowane lektury z lat szkolnych, pełnione funkcje przywódcze w szkole, zaangażowanie w działalność szkolnych organizacji, znaczenie nauczyciela jako autorytetu, stosunek środowiska szkolnego do religii, oddziaływanie religijne środowiska koleżeńskiego, rodzaj słuchanej w młodości muzyki. Czwarty rozdział rozprawy doktorskiej zawiera wyniki badań oddziaływania różnych inicjatyw duszpasterskich na rozwój powołań kapłańskich. Autor bada czynniki oddziałujące na rodzenie się i rozwój powołania, rozpoznaje motywacje powołanych, wpływ religijności środowiska parafialnego na stan powołań oraz znaczenie inicjatyw duszpasterstwa ogólnego i specjalistycznego dla rozwoju powołań. W piątym rozdziale Autor koncentruje się na ukazaniu rodziny jako środowiska rozwoju powołań kapłańskich i zakonnych. Bada wpływ religijności rodziny, sytuacji społecznej oraz „tradycji powołaniowych” na dynamikę powołań kapłańskich i zakonnych. Wskazuje na fundamentalne znaczenie rodziny dla budzenia, rozpoznawania i podejmowania powołania kapłańskiego i zakonnego. Analizuje wielorakie aspekty rodzinnego kontekstu powołania: sytuację materialną, społeczną, duchową, religijną, emocjonalną, demograficzną. Zasadniczą część pracy wieńczy zakończenie. Tworzy je krótka retrospekcja przedstawionych badań oraz wnioski pastoralne.

Ocena merytorycznej strony dysertacji

Bardzo istotną, niemalże fundamentalną kwestią dobrego opracowania naukowego jest jego koncepcja. Przedstawiona do recenzji dysertacja ks. mgra lic. Mariana Salamona powstała w oparciu o dobrze przemyślaną i poprawnie skonstruowaną koncepcję. Została ona przedstawiona we wstępie do pracy, który zawiera wszystkie elementy naukowej prezentacji, a zwłaszcza: uzasadnienie podjęcia badań, ich potrzebę i aktualność, prezentację dotychczasowego stanu badań, jasne określenie ich celu, metod badawczych oraz problematyki, a także sformułowanie hipotez badawczych. Od samego zatem początku pracy Autor systematycznie realizuje świadomie zaplanowane badania naukowe. Wykazuje się także bardzo dobrą znajomością dotychczasowych osiągnięć badawczych w tym obszarze, i to zarówno w publikacjach polsko-, jak i obcojęzycznych.

Problematyka pracy jest aktualna i oryginalna. Nie było do tej pory opracowań, które analizowałyby w taki sposób zagadnienie dynamiki powołań kapłańskich i zakonnych na terenie obecnej diecezji ełckiej. W pracy cenna jest zarówno jej wieloaspektowość (kontekst strukturalny, demograficzny, historyczny, społeczny, kulturowy, religijno-duszpasterski, rodzinny), jak i dobra synteza tych wielorakich perspektyw. Prezentując szczegółowe kwestie badawcze Autor wprowadza najpierw w ich tematykę, zarysowuje kontekst, i na tym tle ukazuje wyniki badań. W ten sposób czytelnik nie otrzymuje tylko zbioru różnorodnych danych, lecz ciekawy opis danego zjawiska.

Wskazując na słabsze strony opracowania wymieniałbym kwestię określenia hipotez szczegółowych w formie pytań. Autor poprawnie formułuje problem badawczy a następnie hipotezę główną: „na dynamikę powołań kapłańskich i zakonnych na terenie diecezji ełckiej wpływały czynniki historyczne, społeczne, kulturowe, religijno-duszpasterskie” (s. 16). Dalej jednak przedstawia szczegółowe hipotezy w formie pytań. Hipoteza jednak powinna zawierać przypuszczenie dotyczące prawidłowości badanego zjawiska, które badacz chce zweryfikować.

Kolejna kwestia to precyzyjniejsze rozróżnienie pomiędzy stanem faktycznym a opinią. Prezentując metodę badań empirycznych Autor wskazuje, że były one prowadzone „w celu uzyskania opinii księży inkardynowanych do diecezji ełckiej”. W niektórych analizach nie wybrzmiało wyraźnie, że dane kwestie są opinią badanych na dany temat. Szkoda też, że w zakończeniu pracy Autor nie zweryfikował dokładniej hipotez badawczych. Dopiero na podstawie takiej weryfikacji można by sformułować pastoralne wnioski.

Konkludując: przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska ks. mgra lic. Mariana Salamona jest od strony merytorycznej poprawną prezentacją zagadnienia dotyczącego dynamiki powołań kapłańskich i zakonnych na terenie obecnej diecezji ełckiej. Dysertacja spełnia kryteria naukowego opracowania problemu badawczego. Autor dąży do poznania prawdy stosując metody rzetelnego dowodzenia i logicznej analizy. Stawiane tezy uzasadnia poprawnie. Wnioski wyprowadza w oparciu o sformułowane wcześniej przesłanki. Praca charakteryzuje się twórczą oryginalnością i merytoryczną poprawnością. Może inspirować do podjęcia podobnych badań w innych diecezjach, a zwłaszcza do kontynuowania tych badań na kolejnych etapach rozwoju diecezji ełckiej. Dysertacja stanowi oryginalne ujęcie określonego w niej problemu naukowego. Wskazuje na posiadanie przez doktoranta ogólnej wiedzy teoretycznej z zakresu teologii, w szczególności teologii praktycznej oraz socjologii pastoralnej. Poświadcza opanowanie w stopniu dobrym umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Ocena metodologicznej strony dysertacji

Praca od strony metodologicznej spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Jej treść odpowiada tematowi określoneemu w tytule pracy. Struktura jest czytelna i logiczna oraz odzwierciedla problematykę pracy. Autor wykazał się dobrym stopniem opanowania techniki pisania prac naukowych oraz prowadzenia badań naukowych przy pomocy metod statystycznych. Poprawnie skonstruował kwestionariusze badań oraz rzetelnie przeprowadził badania. Bardzo wysoki był wskaźnik zwrotu ankiet (87,2% i 100%). Wykaz skrótów i bibliografia są sporządzone poprawnie. Przypisy stosowane odpowiednio, zgodnie z zasadami przyjętymi w pracach naukowych. Także język i styl pracy nie budzą zastrzeżeń. Autor wykazał się znajomością terminologii naukowej i umiejętnością posługiwania się językiem naukowym w stopniu dobrym. Szkoda, że Autor nie zastosował w pracy wykresów. Taki sposób prezentacji wyników badań ułatwiłby czytelnikowi śledzenie procesu dynamiki powołań kapłańskich i zakonnych oraz tendencji rozwoju różnych badanych czynników w perspektywie czasowej. Dałby możliwość porównania np. dynamiki rozwoju demograficznego z dynamiką powołań kapłańskich i zakonnych.

Konkludując: przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska ks. mgra lic. Mariana Salamona jest od strony metodologicznej (formalnej) poprawnym naukowo przedstawieniem zagadnienia stanowiącego problem badawczy dysertacji, spełniającym kryteria stosowane przy przygotowywaniu, przeprowadzaniu i publikowaniu tego rodzaju badań naukowych.

Wniosek końcowy

Przedstawioną do recenzji dysertację ks. mgra lic. Mariana Salamona oceniam pozytywnie. Podjęty w niej problem badawczy jest oryginalny i posiada duże znaczenia zarówno dla teorii, jak i praktyki pastoralnej. Opracowanie charakteryzuje się odpowiednim stopniem oryginalności myślowej Autora i zostało przygotowane przy pomocy trafnie dobranych metod i narzędzi badawczych. Praca poszerza dotychczasowy stan badań w tym obszarze i wskazuje na potrzebę ich kontynuowania. Jej konstrukcja i sposób prezentacji badań nie budzą większych zastrzeżeń.

Stwierdzam zatem, że recenzowana rozprawa naukowa spełnia wymagania stawiane przez *Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* z dnia 14 marca 2003 r. (art. 13.1). W związku z tym występuję z wnioskiem do Rady Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie o dopuszczenie ks. mgra lic. Mariana Salamona do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. dr hab. Mieczysław Polak, prof. UAM

Poznań, dnia 04 czerwca 2018 r.